

INNLEDNING PÅ KVINNESEMINAR PÅ DOKKA , DESEMBER 1980. 2. dag:

I KK-debatten i høst om årsakene til kvinneundertrykkinga er motsigelsene blitt stilt slik: Er det kvinnenes funksjon som reservearbeidskraft som er årsaken til at hun bindes som husslave i familien? Eller er det omvendt: At kvinnene blir tapere i produksjonen fordi de allerede er undertrykt ~~og~~ i familien.

Den første formuleringen er blitt oppfattet som tradisjonell marxisme både av deltakerne i debatten. Det er min påstand at dette også har vært det rådende synet i AKP. Altså: at årsakene til den særegne undertrykkinga av kvinnene ~~er~~ ~~kvinnenes funksjon~~ under kapitalismen er at kvinnene er reservearme i produksjonen. ~~Jeg mener~~ Det som er målsetninga med denne innledninga er å gå denne påstanden litt nærmere etter i sømmene for å se om den ~~forholder~~ holder vann. Og jeg kan jo røpe allerede nå at jeg mener den ikke gjør det.

Først noen forbehold:

1. Etersom denne innledninga vil være innretta på en kritisk gjennomgang av endel tidligere standpunkter og linjer, så vil den vel av enkelte kunne oppfattes som ensidig. Men det er altså ikke meningen at dette skal være noen fullstendig oppsummering av AKP(ml)'s rolle i kvinnekampen, ~~og~~ ~~ikke~~ ~~gjør~~ ~~det~~
2. Dette er ingen autorisert innledning med et sett av nye fasitsvar som skal erstatte de gamle. Jeg kommer idetheletatt ikke til å gi så mange svar, og de jeg gir bør absolutt være gjenstand for kritisk gjennomgang og debatt. Det er store og omfattende spørsmål som diskuteres, og ingen er tjent med lettvinde konklusjoner ~~og~~

Nettpublisering ved P.O. Walthingsorgan for AKPs partistiftelse (www.akp.no) 2016

innføring av nye dommer. Jeg har sjøl opplevd den tida jeg har jobbet med denne innledninga som en ganske spennende prosess. Jo mer jeg har gravet, desto mer har jeg funnet, og jo flere uløste spørsmål har det dukket opp. Mitt ønske for diskusjonen etter innledninga her på Dokka og når vi kommer tilbake hver til vårt, er at vi skal bli flere som kommer igang med å grave og stille spørsmål, ikke at vi skal komme hjem med den nye sannheten på baklomma.

3. Min metode i arbeidet med denne innledninga har vært å grave i bøker. Jeg har lest og skumma en god del klassikere, så statistikk, historisk og sosiologisk litteratur o.s.v. Mer eller mindre tilfeldig utplukket. Jeg har ikke studert de spørsmåla jeg tar opp til bunns, og det kan derfor godt være både misforståelser og feil i det materialet jeg legger fram for dere. Ta derfor ikke alt som like god fisk. Det beste ville være om flest mulig dro hjem og gjorde sine egne studier på det jeg legger fram og gjorde seg opp sine egne meninger utfra det.

Innledninga

2016/08/18

AKP's partistiftelse
Postboks 115
0403 Oslo
Tlf: 22 00 00 00

AKP's partistiftelse
Postboks 115
0403 Oslo
Tlf: 22 00 00 00

Så til saken:

~~Hva har vært AKP's mening om årsakene til kvinneundertrykkinga~~

Hva har vært AKP's mening om årsakene til kvinneundertrykkinga til nå? Jeg vil hevde at våre analyser har vært preget av teoretisk uklarhet og skiftende linjer, og at det er et stort behov for teoretisk oppklaring og debatt. Innledningsvis vil jeg gå gjennom noen av hovedpunktene i denne uklarheten:

- Før 1976 behandlet vi i stor grad kvinnespørsmålet som en del av klassespørsmålet, og var delvis unnvikende, delvis direkte avvisende når det gjaldt å gå inn på ~~denne~~ undertrykkinga av kvinnene som kjønn. All kjønnskamp og likestillingskamp hadde vi en tendens til å avvise som feminisme, iallefall som helt underordnede spørsmål for arbeiderklassens kvinner. Studieboka som ble gitt ut i 1976, og som jeg selv var med på å lage i sin tid, ~~representerte~~ representerte dette avviket i sin fulle konsekvens. Bare arbeiderkvinnenes klassekamp er fullgod kvinnekamp. ~~Andre kvinner som~~ Andre kvinner som skal drive progressiv kvinnekamp må underordne seg arbeiderkvinnenes ledelse i den forstand at de slåss for klassekampsaker. Boka het typisk nok: "Reis kampen blant arbeiderkvinnene". (Det ble sagt mye annet også før 1976, og ikke alt dette er gærent. Heller ikke alt som står i studieboka er gærent, men hovedinnretninga er det ikke tvil om).

- I 1976 ble det tatt oppgjør med dette avviket et stykke på vei. I Røde Fane nr. 6 1976 h.g. - hallvard gråtopp - en artikkel om kvinnespørsmålet som retter seg netopp mot dette avviket. Artikkelen slår fast at det finnes en særegen kvinneundertrykking, at kvinnene er undertrykt som kjønn, og at denne undertrykkinga er forskjellig fra klasseundertrykkinga.

- Men Gråtopp korrigerer likevel bare avviket et stykke på vei, etter min mening. Han slår fast at kvinner er undertrykket som kjønn, men han er ikke klar på hva denne kjønnsundertrykkinga består i. Dels refererer han Engels standpunkter nokså slavisk på godt og vondt, og han får også med de synspunktene av Engels som er sendt ut som forberedelsesmateriale til dette seminaret. Han slår fast at kvinnene vil være lenket til husarbeidet så lenge familien fortsatt er den økonomiske grunnenheten i samfunnet. Men andre steder behandler han kvinnespørsmålet som om familien overhode ikke har noen betydning, som når han behandler sosialismens betydning, for kvinnefrigjøringa uten å nevne ~~familien~~ familien med ett ord. Spørsmålet om oppløsning av familien som økonomisk enhet er her blitt redusert til kamp mot reaksjonære rester av kvinnefiendtlig ideologi og politikk. Mest spissformulert har jeg funnet h.g.'s syn på grunnlaget for kvinneundertrykkinga i en artikkel som fungerte som forarbeid til RF-artikkelen. Han ^{er} polemiserer han mot kvinnestudieboka, og sier som så:

"Hvor er det disse kameratene sporer av? Jo, de skjønner ikke at kvinnene er undertrykt som kjønn, at kvinnene som helhet spiller en underordnet rolle i den samfunnsmessige produksjonen, at kvinnene som helhet derfor er ei reservearbeidskraft, og at hele den ideologiske, kulturelle, sosiale, politiske og seksuelle undertrykkinga hviler på dette fundamentet."

Her er det kvinnenes funksjon som reservearmé som gjøres til grunnlaget for kvinneundertrykkinga, og familien er borte vekk.

Det er denne oppfatninga av kvinnespørsmålet som så har fått prege partiets offisielle politikk, den som har kommet til uttrykk i prinsippprogrammene. Som når det heter i det gjeldende pp, det fra 1976:

Det er to ting jeg synes skurrer i denne framstillinga. Det ene er at kvinnekjønnene kollektivt gjøres til en reservearbeidskraft, det andre er at familiens rolle ~~ikkvinneneundertrykkinga~~ ikke tas med når det særegne kjønnsundertrykkinga skal karakteriseres.

En annen variant av samme tankegang finnes i prinsippprogrammet fra 1976, altså det som pr. idag er AKP's offisielle ~~kvinnepolitikk~~ linje i kvinnespørsmålet. Her heter det:

"Dei ulike formene for klassesamfunn har kvar til si tid gjeve kvinneundertrykkinga si eiga form, men alle som eitt har dei bygt vidare på sjølve grunnlaget for kvinneundertrykkinga slik det oppsto då utkommunismen braut saman: "kvinna er stengt ute frå sosialt produktivt arbeid og er bunden til det private arbeidet" (Engels)"

og vidare:

"Den borgarlege revolusjonen har eit stykke på veg gjeve kvinnene ein formell likskap, men kvinna er framleis ei reservearbeidskraft."

Jeg tolker dette sånn at det iflg. p.p. er kvinnes funksjon som ~~resrvearmé underkapitalismen~~ som er det særegne ~~uttrykk~~ forma kvinneundertrykkinga har under kapitalismen. Altså samme syn som h.g. gir uttrykk for.

Det er denne analysen av kvinnespørsmålet jeg nå vil gå litt nærmere etter i sømmene. Jeg spør:

Er det rett at kvinnekjønnene kollektivt utgjør en reservearmé?

Er det rett at det almene grunnlaget for kvinneundertrykkinga er at kvinnene er stengt ute fra sosialt produktivt arbeid og bundet til privat arbeid? Spiller ikke familien en mye viktigere rolle i kvinneundertrykkinga enn det som kommer fram i AKP's offisielle politikk? (i de to forslagene til p.p. som er lagt fram til det 3. landsmøtet er familiens oppløsning som øk. enhet ikke engang nevnt)

I vår analyse er kvinnekjønnets kollektivt behandlet som en reservearbeidskraft, og kvinnenes funksjon som arbeidskraftreserve blir gjort til selve grunnlaget for undertrykking av kvinnene under kapitalismen. Hvordan stemmer dette med de marxistiske klassikernes behandling av det spørsmålet?

Forst til spørsmålet om reservearmeen.

Klassikerne behandler spørsmålet om den industrielle reservearmeen eller den relative overbefolkningen i flere sammenhenger, grundigst blir spørsmålet behandlet av Marx i Kapitalen, bd. 1. Jeg vil gå litt grundigere inn på hvordan Marx analyserer spørsmålet her:
 allerede først, -

Det er en økonomisk lov under kapitalismen at kapitalisten er tvunget til stadig å øke sin egen kapital for ikke å gå under som kapitalist. Kapitalen akkumulerer. Hvis ^{lokaliseres} Kapitalen hele tida hadde vært sammensatt på samme måte, dvs. hvis produksjonen hadde skjedd med samme type maskiner og arbeidsprosessene hadde vært like, ville det betydd at behovet for arbeidskraft stadig hadde økt. Men i virkeligheten er det ikke det som skjer. Tvertimot endres sammensetningen av kapitalen slik at en større og større del av den går til maskiner, og en mindre og mindre del til arbeidskraft. Kapitalisten skaffer seg altså stadig bedre maskiner og endrer arbeidsprosessene slik at det samme antallet arbeidere blir istand til å produsere stadig mere verdier. Det er dette Marx kaller endring i kapitalens organiske sammensetning:

Den konstante kapitalen, som er verdien av produksjonsmidlene, vokser hele tida på bekostning av den variable kapitalen, som er den delen av kapitalen som er nedlagt i arbeidskraft.

Denne lovmessige utviklingen danner grunnlaget for det Marx kaller "Den kapitalistiske produksjonens egenartede befolkningslov". For som en følge av kapitalakkumulasjonen, som jeg har beskrevet ovenfor, oppstår det en relativ overbefolkning, et overskudd av arbeidskraft som det ikke lenger er bruk for i produksjonen. Arbeiderklassen som

produserer den stadig voksende kapitalen, har dermed også produsert midler som gjør arbeiderne sjøl, eller en del av dem, overflødige.

Overbefolkningen er en nødvendig følge av akkumulasjonen. Men omvendt blir også denne overbefolkningen en brekkstang for kapitalisten i den fortsatte akkumulasjonen. Overbefolkningen blir en disponibel industriell reserbearmé. Dvs. Et alltid arbeidsvillig menneskemateriell som står til kapitalens disposisjon ved behov. Kapitalismens eget kretsløp er slik at det stadig er behov for en reservearmé som kan kastes inn i produksjonen på kort varsel uten at hjulene stanser opp andre steder. Starten på "olje-eventyret" i Norge i begynnelsen av 1970-åra er et godt eksempel på akkurat det. Store kampanjer og økonomisk tvang skulle mobilisere reserver fra jordbruket, fra lavproduktiv industri, fra den 3. verden og fra kjøkkenbenken.

Den relative overbefolkningen er altså ikke bare en utilsiktet følge av kapitalistisk profittjakt, den er et livsvilkår for den moderne industrien. Kapitalisten er avhengig av at en del av arbeiderne stadig går arbeidsløse eller delvis arbeidsløse. Hvis den relative overbefolkningen ikke er stor nok, vil kapitalisten umiddelbart forsøke å øke den, Både for å ha arbeidsreserven disponibel ved seinere høve, men også for å øve press på den delen av arbeiderbefolkninga som er i arbeid. Ved hjelp av reservearméen skaper kapitalistene et konkurransforhold i arbeiderklassen. Resrevearméen utøver et press på den sysselsatte delen av arbeiderklassen under depresjoner og tider med normal sysselsetting, og under høykonjunktur og overproduksjon begrenser den arbeidernes krav. På den måten spiller den relative overbefolkningen også en helt bestemt rolle i loven om tilbud og etterspørsel på arbeidskraft. De fungerer som et B-lag, som riset bak speilet: hvis arbeiderne blir for kravstore, kan endel av dem saktens

8

byttes ut med noen av de hundrer eller tusner som tilhører reservearméen.

Den relative overbefolkningen eksisterer i alle mulig former, ifølge Marx, men det er tre hovedformer:

- I en flytende form: når arbeiderne iblant blir avskjediget og blir gående arbeidsløse, iblant deltar i produksjonen igjen.
- I en latent form: her nevner Marx spesielt den delen av ~~land~~ befolkninga på landsbygda som alltid er forberedt på å gå over i annen produksjon, og som bare venter på et gunstig tilbud for å slutte seg til industriproletariatet.
- i en stagnerende form: her nevner Marx spesielt den omfattende hjemmindustrien. Denne delen av reservearméen utgjør en del av den aktive arbeidsstokken, men de har stort sett uregelmessig arbeid og lavere levestandard enn arbeiderklassen forøvrig. De karakteriseres av et maksimum av arbeidstid og et minimum av lønn.

Så langt Marx's egen analyse av den industrielle reservearméen, i den grad jeg har klart å yte ham rettferdighet i et kortfattet referat. Stort sett mener jeg at Marx's beskrivelse og analyse fortsatt er dekkende. Reservearméens funksjoner og former eksisterer ~~i høy grad~~ fortsatt. På ett viktig punkt mener jeg imidlertid at Marx' analyse skurrer. Han nevner overhodet ikke den spesielle

formen for reservearmé som de gifte kvinnene utgjør.

Jeg mener at en tilsvarende analyse idag ville måtte gi de gifte kvinnene en helt annen og sentral plass. I alle fall i visse tidsperioder har dette uten tvil vært en av den relative overbefolkningens hovedformer. Når Marx ikke tar dette opp, kan det imidlertid henge sammen med endringer som har skjedd innafør kapitalismen siden midten av 1800-tallet. Revolusjonering av

husarbeidet, nedgang i barnetall o.s.a. har gjort det mulig å mobilisere de gifte kvinnene i en helt annen utstrekning. For 100 år siden var det først og fremst ulike former for hjemmearbeid det var mulig å kombinere med familiearbeid, idag kan i realiteten alt yrkesarbeid kombineres med familie.

Selv om denne spesielle formen ikke behandles spesielt, er kvinnene likevel representert i reservearméen ~~den~~ som Marx beskriver den. Det fantes kvinner innafor alle ~~de~~ tre hovedformene: ~~kvinner~~ kvinner som gikk ut og inn av industrien, kvinner som ble rekruttert til industri og kontor fordi strukturrasjonalisering hadde gjort dem overflødige, og framfor alt et stort antall kvinner i hjemmindustrien. Men Marx ser likevel ikke dette som noe spesielt kvinnespørsmål, og begrepet reservearmé behandles konsekvent som kjønnsnøytralt.

Også idag fungerer kvinner som reservearmé i ~~en~~ ^{mange} former. Den industrielle reservearméen omfatter ^(også) representanter fra mange andre ~~grupper~~ grupper ~~i samfunnet~~ enn kvinner: f.eks. ungdom, eldre, fremmedarbeidere, halvproletarer, permitterte mannlige arbeidere o.s.v. Reservearméen er heller ikke idag kjønns spesifikk. Kvinnenes funksjon som reservearmé kan derfor heller ikke forklare hvorfor kvinnene er særskilt undertrykt som kjønn. Å hevde at grunnlaget for kvinneundertrykkinga under kapitalismen er kvinnenes funksjon som reservearbeidskraft, er ~~en~~ en teoretisk feilslutning. Kvinner kan fungere som reservearbeidskraft under kapitalismen bare fordi hun allerede har en særstilling i samfunnet, fordi hun allerede er undertrykt som kjønn. Og Kapitalen er naturligvis interessert i å opprettholde denne særstillingen bl.a. for å kunne beholde henne som en reserve. Men den utnytter også ~~den~~ særstillingen ^{av} på en rekke andre måter, f.eks. som tilleggsarbeidskraft ^{*)} og ved en kjønnsdeling av arbeidsmarkedet.

A) Marx analyserer også kvinnenes funksjon som tilleggsarbeidskraft i Kapitalen. Han påviser hvordan kapitalisten trekker arbeiderens familiemedlemmer (kvinner og barn) ut i produksjonen og lønner dem

langt under det som er verdien av arbeidskrafta deres (dvs. det som er nødvendig for at arbeideren skal reprodusere sin egen arbeidskraft). Den gangen var verdien av kvinnens arbeidskraft omlag halvparten av en manns, og barns arbeidskraft lå ennå mye lavere.

Det er en side ved funksjonen som reservearbeidskraft slik Marx analyserer den som fortjener en ekstra understrekning. Reservearméen har nemlig ikke bare en økonomisk funksjon, men også en politisk. Den fungerer som en B-gjeng, som en konkurransefaktor på arbeidsmarkedet. Kvinner, men også fremmedarbeidere, ungdom, ufaglærte .. brukes helt bevisst for å presse lønningene til den stabile arbeidskrafta ned, for å dempe kravene og skape samarbeidsvilje. De er en brekkstang i loven om tilbud og etterspørsel på arbeidsmarkedet.

Denne funksjonen gir grunnlag for motsigelser og konkurranse i arbeiderklassen, mellom ufaglærte og faglærte, mellom eldre og yngre, mellom norske og utenlandske, mellom kvinner og menn. Dette betyr at motsigelsene mellom kvinner og menn ikke bare utspilles på hjemmebane, rundt husarbeid og familieøkonomi, men også i produksjonen. Kvinneforakten på arbeidsplassene og ideene om at kvinnfolka bør holde seg hjemme er ikke bare et ideologisk etterslep. Den er, akkurat som rasismen, avspeiling av en reell motsigelse. Arbeiderklassens menn har interesse av å holde kvinnene hjemme for å eliminere den konkurransefaktoren de utgjør. I tidligere arbeiderbevegelse har denne motsigelsen ført til skarpe linjekamper. På 1800-tallet var det sterke krefter i arbeiderbevegelsen som ville forby kvinnearbeidet, noe bl.a. Marx gikk sterkt imot. I mellomkrigstida ble restriksjoner mot arbeid for gifte kvinner iverksatt i en hel rekke med kapitalistiske land, og det er ikke til å komme fra at dette i stor utstrekning også var et arbeiderkrav.

Jeg har vist at kvinner fungerer som reservearmé ikke i én, men i mange ulike former. Men det finnes også et større eller mindre antall kvinner som ikke tilhører reservearméen overhodet, nemlig de som er stabilt yrkesaktive i hele sitt voksne liv. Man kan diskutere hvor stort dette antallet er, og jeg vil nedenfor gi noen synspunkter på det. Men uansett hva man kommer fram til, blir det teoretisk vanslelig å plassere dette antallet inn i reservearméen. Hvis man skulle holde fast ved at kvinnekjønnets kollektivt utgjør en reservearmé og at dette er grunnlaget for den særegne kvinneundertrykkinga, må man etter hva jeg kan forstå gripe til ett av følgende kunstgrep: Man må enten definere de stabilt yrkesaktive kvinnene som ikke eller bare i liten grad kjønnsundertrykt. Eller man må utvide selve reservearmébegrepet slik at alle kvinner passer inn bare i kraft av sitt kjønn.

Hvem er så de stabilt yrkesaktive kvinnene? Historisk er det minst to grupper som peker seg ut. For det første de ugifte kvinnene, som alltid har hatt et yrkesmønster som har lignet på menns. Denne gruppen var relativt mye større tidligere enn den er idag. I Norge var det omkring 1/5 av kvinnene som levet ugift hele livet før siste verdenskrig. Etter krigen har antallet ugifte kvinner sunket. Kvinner gifter seg yngre, og bare 6-7% forblir ugift (Ståle Dyrvik, upublisert manus). For det andre kvinner med høyere utdanning, dvs. med utdanning etter eksamen artium. Andelen kvinner med høyere utdanning har økt sterkt etter krigen, fra 1,7% av alle kvinner over 16 år i 1950 til 4,5% i 1970. I denne gruppen er yrkesaktiviteten høy i alle aldersgrupper, også blant gifte kvinner (Kvinnens yrkesdeltaking i Norge, tabell 2.23.).

Det finnes også andre grupper av kvinner som må regnes som stabilt yrkesaktive. For det første gjelder det kvinner som er familiearbeidskraft i jordbruket, og som hele sitt voksne liv deltar i en

12

større eller mindre del av produksjonen på gården. For det andre gjelder det trolig også mindre prosentdeler i de aller fleste kvinneyrker, uten at jeg kan gi noen tall for det.

Å beregne den stabile kvinnelige yrkesbefolkningen kvantitativt, byr på problemer. Tilgjengelig statistikk måler bare gjennomsnittlig yrkesfrekvens på gitte tidspunkter, ikke kontinuitet. Til nå har forskningen heller ikke interessert seg i særlig grad for de stabilt yrkesaktive kvinnene, og forskere jeg har forhørt meg hos, har ikke kunnet gi konkrete henvisninger (jfr. bl.a. Olav Ljones i Statistisk sentralbyrå.) Det kan likevel ikke være tvil om at denne stabile kvinnelige yrkesbefolkningen har eksistert, og at den trolig er økende. Det statistikken kan fortelle, er nemlig i hvilken grad yrkesaktiviteten blant kvinnene, og spesielt blant de gifte kvinnene, har økt etter siste verdenskrig.

I en rapport utarbeidet av OECD i 1980 ("Women and Employment", OECD Paris 1980) er kvinnes rolle på arbeidsmarkedet i OECD-landene behandlet. Rapporten bygger på nasjonal statistikk fra samtlige medlemsland, og resultatene er så oppsiktsvekkende at de fortjener oppmerksomhet. Den viser at kvinners yrkesdeltakelse har økt betydelig i så å si alle medlemsland etter 2. verdenskrig og spesielt fra 1950, særlig har de gifte kvinnes yrkesdeltakelse økt kraftig. I samme periode er det en tendens til synkende yrkesdeltakelse for menn, og ialt har kvinneandelen i arbeidsstyrken økt fra 29 til 36% fra 1950-70. Følgende tabell viser økningen i endel sentrale medlemsland:

Land	menns yrkesdeltakelse %	kvinneres yrkesdeltakelse %	kvinneandel i arbeidsstyrken	menns yrkesdeltakelse %	kvinneres yrkesdeltakelse %	kvinneandel i arbeidsstyrken
Danmark	100,4	49,6	33,6	91,0	67,3	42,2
Finland	97,9	59,9	40,6	78,3	64,7	45,8
Frankrike	93,0	49,5	35,9	84,4	50,1	37,6
Japan	97,5	57,6	38,4	89,3	53,1	40,0
Norge	99,7	36,6	27,1	87,4	58,5	39,6
Sverige	98,6	35,1	26,3	88,1	70,0	43,7
Storbritannia	97,2	40,7	30,7	91,3	57,3	38,2
USA	92,5	37,2	28,9	85,2	55,7	40,3
Vest-Tyskland	98,0	44,3	35,1	85,5	48,4	37,6

Kilde: OECD: Labour Force Statistics, Demographic Trends 1950-90, OECD, Paris 1979

Menns yrkesaktivitet har sunket i alle disse landene, mens kvinnenes har økt i alle unntatt Japan. Men også i Japan har kvinneandelen i arbeidsstyrken vist en økende tendens, og i alle disse landene utgjør kvinnene nå rundt 40% av arbeidsstyrken, mens over halvparten av kvinnene er yrkesaktive.

OECD-rapporten viser videre at det er en økende tendens til at ekte-skaplig status i seg selv ikke har noen betydning for kvinners yrkesdeltakelse, og at også yrkesdeltakelsen blant kvinner med små barn øker. Det gjør også antallet kvinner som er eneforsørgere for sine barn, i enkelte medlemsland utgjør de nå bortimot 10%. Stadig flere familier er avhengige av kvinners inntekter enten alene eller som middel av en familieinntekt, og en familie med utarbeidende far og hjemmearbeidende mor uten inntekt er ikke lenger den typiske familien i OECD-landene.

14

Fra 1974/75 har det vært tendenser til krise og stagnasjon i økonomien i de fleste OECD-landene, men dette har ikke påvirket kvinnenes yrkesdeltakelse, som har fortsatt å øke helt fram til idag. Samtidig har arbeidsløsheten blant kvinner økt kraftigere enn blant mann, men det er ikke entydig utfra statistikken at kvinner har vært sparket først på tradisjonelt vis. Tvertimot konkluderer OECD-rapporten med følgende utfra det materialet som er behandlet:

«Kvinnenes yrkesdeltakelse i OECD-landene har økt kraftigere enn blant menn, men arbeidsløsheten blant kvinner har økt kraftigere enn blant menn. Dette er ikke entydig utfra statistikken at kvinner har vært sparket først på tradisjonelt vis. Tvertimot konkluderer OECD-rapporten med følgende utfra det materialet som er behandlet:

"(---) økonomien i de fleste OECD-land er nå så innrettet på og avhengig av en høy yrkesdeltakelse blant kvinner, ikke bare som arbeidskraft, men også for utvikling av nasjonalinntekten og av kjøpekraften. Kvinner kan ikke lenger betraktes som en arbeidskraftsreserve som kan trekkes inn og vises bort etter behov." (s. 72)

Dette betyr imidlertid ikke at kvinnenes rolle i arbeidslivet er den samme som menns. Rapporten viser at en stor del av de yrkesaktive kvinnene arbeider deltid, dvs. mindre enn 30-35 timer i uka. Omfanget av deltidsarbeid varierer fra land til land. Mest utbredt er det i Danmark der 49% av de yrkesaktive kvinnene er deltidsansatt, lavest ligger Italia med 4%. Dessuten er kjønnsdelinga på arbeidsmarkedet markert, og det er ingen tendens til at den er i ferd med å forsvinne. Tvertimot tyder tallene på at konsentrasjonen av kvinner i visse yrker og bransjer er større i land med høy yrkesdeltakelse blant kvinner og med en velutviklet servicesektor.

Utviklingen i OECD-landene i de siste 30 åra tyder altså på at kvinnene er iferd med å få et langt mer stabilt forhold til yrkeslivet enn tidligere, enten det nå er som heltids- eller deltidsarbeidere. Ser en på utviklinga i de statskapitalistiske

landene er denne tendensen ennå klarere. I Sovjet har f.eks. kvinnene utgjort mer enn halvparten av arbeidskrafta i alle år etter krigen, og de aller fleste er heltidsarbeidere (se egen artikkel)

Til oppsummering så langt:

1. Man kan ikke trekke endeløge konklusjoner om kvinnes stilling under kapitalismens nåværende fase utfra det materialet jeg har vært igjennom. Spørsmålet må studeres grundigere, dessuten må tendensen i de kapitalistiske landa de siste 30 åra vurderes i et større tidsperspektiv. F.eks. er det fortsatt usikkert hva som vil skje med kvinnes yrkesdeltakelse når datarevolusjonen setter inn for fullt. Det foregår idag mye debatt om det, og om ~~produksjonen~~ datarevolusjonen vil føre til opprettelse av nye arbeidsplasser, slik det har skjedd ved tilsvarende teknologiske revolusjoner tidligere i historien, eller om den vil føre til arbeidsløshet.

2. Men uansett: Undersøkelser av kapitalismen de siste 30 åra viser likevel at det ikke lenger er rett å si at kvinnene i stor grad er utestengt fra den samfunnsmessige produksjonen, og at funksjonen som reservearbeidskraft er grunnlaget for den særegne undertrykkinga av kvinner under kapitalismen. Kvinnes tilknytning til den samfunnsmessige produksjonen er tvertimot svært varierende, fra fullstendig utestengning til full yrkesdeltakelse, og tendensen idag går uten tvil i retning av større yrkesdeltakelse og større stabilitet i arbeidslivet. Flere kvinner er knyttet til samfunnsmessig produksjon en større del av livet enn før. Dessuten er det også en tendens til at funksjonen som tilleggsarbeidskraft og den kjønnsmessige arbeidsdelinga på arbeidsmarkedet er viktigere for den særegne undertrykkinga av kvinnene enn funksjonen som reservearbeidskraft.

4. En teori som definerer kvinnene som reservearmé i kraft av sitt

HG: "Seieren i den sosialistiske revolusjonen legger grunnlaget for full kvinnefrigjøring. Med ett slag vil kvinnene oppnå full formell, juridisk o.s.v. likestilling. Deretter må kvinnene bli likeverdige deltakere i samfunnsmessig produksjon. Det tar lengre tid, og krever bl.a. overvinning av tilbakeliggendhet hos kvinnene sjøl. De materielle vilkåra må skapes. Samtidig med dette pågår en kamp for å kvitte samfunnsmedlemmene, både mennene og kvinnene, med de reaksjonære restene av kvinnefiendtlig ideologi og politikk. Dette er en stor kamp mot inngrodd vaner og tradisjoner, og den er en del av klassekampen under sosialismen"

Jeg mener at H.G. her gjør feil som henger sammen med den feilaktige analysen av reservearméen. For ham blir den viktigste funksjonen sosialismen får for kvinnefrigjøringa at kvinnene ikke lenger skal fungere som reservearbeidskraft, men som "likeverdige deltakere i den samfunnsmessige produksjonen". Hvorfor snakker han ikke om likestilling i den samfunnsmessige produksjonen og opphevinga av den kjønnsmessige arbeidsdelinga på arbeidsmarkedet? Og hvorfor snakker han overhodet ikke om familien som økonomisk enhet?

Bolsjevikenes kvinnepolitikk etter revolusjonen i 1917
illustrasjon av hvordan Lenin så på dette spørsmålet. Jeg vil hevde at et studium av denne politikken viser at Lenin sto for en annen linje enn den HG skisserer opp. Derfor vil jeg legge fram endel materiale om det.

Først noen ord om den legale likestillingen:

Med oktoberrevolusjonen fikk kvinnene i Sovjet-unionen full legal likestilling, samme politiske, økonomiske og ~~kulturelle~~ juridiske rettigheter som menn. Historisk var dette en sensasjon: ~~Russland~~ ^{Russland} var et av de mest tilbakeliggende landene i Europa. Analfabetismen var svært høy, blant kvinnene mellom 80 og 90%. Kvinnene hadde heller ingen myndighet, hun var helt underlagt ~~den~~ det mannlige overhodet i familien, og familien var underlagt kirkens moralsk og juridisk. En voksen, gift kvinne hadde ikke engang mulighet til å bevege seg fritt. Det var passtvang for alle innbyggere i tsarens Russland, men gifte kvineer hadde ikke engang sitt eget pass.

I dette landet var det at kvinnen med et slag fikk mer omfattende rettigheter enn de hadde oppnådd i noe annet land i verden til da. Og den formelle likestillingen gikk lenger enn til noen almene proklamasjoner i grunnloven - den rettet også avgjørende slag mot den institusjonen som mer enn noe hadde holdt kvinnene nede: nemlig familien. Allerede i desember 1917 ble det vedtatt to dekreter som måtte ryste den tradisjonelle russiske familien i grunnvollene. Det ene dekretet ga adgang til automatisk skilsmisse, det andre fjernet alle seremonier og formaliteter omkring ekteskapsinngåelse, fødsel og død, og gjorde dette til et helt formelt og ~~et~~ verdslig anliggende. Det ble opprettet egne registreringskontorer, kirkelige seremonier ble ikke forbudt, men de var ikke lenger gyldige juridisk. Kvinnene skulle fra nå av ikke oppgi sin legale status ved ekteskap, og hun kunne beholde sitt eget navn om hun ønsket det. Barn ble også likestilt, enten de var født i ekteskap eller ikke, og begrepet uekte barn ble avskaffet.

I oktober 1918 ble disse to dekretene utbygget og satt inn i et samlet lovkompleks - en ny familielovgivning. Hovedtrekkene i denne

lovgivningen var følgende:

- Ekteskap og skillsmisse skulle bare registreres, og et hvilket som helst antall ekteskap og skillsmisser var tillatt. Begge parter beholdt samme legale stilling som de hadde før ekteskapet. Felles eiendom mellom ektefeller ble opphevet, ingen ekteskaplige plikter ble anerkjent, og kvinnen var ikke lenger pålagt å skulle følge med mannen ved flytting. I prinsippet ble også forsørgerplikten mellom ektefeller opphevet, enhevr som var fysisk istand til å arbeide, hadde plikt til å forsørge seg selv. Men ettersom det sosiale forsikringssystemet ennå ikke var etablert, ble forsørgerplikt mellom ektefeller fortsatt som en midlertidig ordning når den ene var fysisk ute av stand til å arbeide.
- Begerpet "uekte barn" avskaffes. Begge foreldre har samme plikt til å forsørge barna, uansett om de lever i ekteskap eller ei. Dersom de er ute av stand til å forsørge dem, eller uvillige til det, overtas ansvaret av staten. Foreldremyndigheten ble ikke avskaffet, men det ble innført endel begrensninger i den. Den skal utøves av begge foreldre, ikke som før bare av faren. Den skal også utøves i samsvar med barnets interesse, barnet skal selv tas med på råd. Misbruk av foreldremyndigheten kan føre til frakjennelse ved dom. Abort ble lovlig og gratis.

Denne lovgivningen var uten noen tvil den mest radikale familie-lovgivningen som noensinde var vedtatt. Lenin var selv stolt av den, og han understreker i mange sammenhenger at selv den mest demokratiske borgerlige stat har en tilbakeliggende lovgivning på detteområdet sammenlignet med Sovjet. Selv idag, mer enn et halvt århundre senere, etterat den formelle likestillingen er kommet mye lengre i demokratiske kapitalistiske land, er det ingen som er kommet så langt som bolsjevikenes lovgivning i 1917. Selv vår likestillingslov som går langt i formell likestilling av kvinner og menn, går ikke inn på den økonomiske basisen for familien: den private forsørginga av

20

kvinner og barn.

Jeg synes dette er et klart uttrykk for at Lenin la en helt annen vekt på familien enn det HG gjør i sin artikkel fra 1976, og det AKP's prinsippprogram gjør. Men for Lenin var den progressive lovgivninga sjølsagt ikke sjøelve kvinnefrigjøringa, bare et nødvendig skritt på veien. I "EN stor begynnelse" fra 1919 oppsummerer han det slik:

(min egen oversettelse. I Oktobers oversettelse av denne artikkelen er det nesten uråd å få tak i ~~hva~~ det jeg mener er Lenins hovedpoenger. Det som i den engelske utgaven heter "Petty housework" har oktober oversatt med "mindreverdige husarbeid". Jeg mener at dette ikke har noe med mindreverdighet å gjøre, men med størrelsen på produksjonen.)

"Men jo grundigere vi rensker grunnen for restene etter de gamle, borgerlige lovene og institusjonene, jo klarere blir det for oss at vi bare har rensket grunnen vi skal bygge på, men ennå ikke er kommet igang med selve byggverket.

Kvinnen er fortsatt husslave, tross alle kvinnefrigjørende lover, fordi huslig småproduksjon knuser og kveler henne, sløver og nedverdiger henne, lenker henne til kjøkken og barneværelse, der hun kaster bort arbeidet sitt på et barbarisk uproduktivt, småskårent, nerveslitende, fordummende og knusende slit. En virkelig frigjøring av kvinnene, en virkelig kommunisme, starter først med en altomfattende kamp (ledet av proletariatet som har statsmakta) mot denne huslige småproduksjonen, eller snarere med en gjennomgripende forandring av husarbeidet til sosialistisk stordrift." (~~min overs.~~
~~fra~~ Coll. Works. Artiklen finnes på norsk i Oktobers Lenin-utgave bd. 10 s. 226-61, og i utdrag i Ny.Dag-utgaven "Frigjøring av kvinnene" s 74-78. anbefales.)

Det er ikke de tilbakeliggende ideene Lenin er mest opptatt av her, men av å endre en basis. Nemlig den måten arbeidet med ungene og med reproduksjon av arbeidskrafta er organisert på. Nå var jo slitet utvilsomt mer knusende i Sovjet anno 1919 enn i Norge idag, men måten arbeidet er organisert på er det samme: hver kvinne ved sin kjøkkenbenk og sitt barneværelse.

Den progressive lovgivningen betød altså ikke allverden i Sovjet. Når det gjaldt kvinnenens faktiske stilling. Den markerte etableringen av en ny moral, av nye normer. Men den virkelige gjennomføringa av den forutsatte en langvarig ideologisk kamp mot de gamle normene, de religiøse forestillingene, det gamle patriarkalske familiemønsteret o.s.v. Men enda viktigere: En virkelig kvinnefrigjøring forutsatte en endring av de økonomiske forholdene i samfunnet, av basis. Den forutsatte en avansert teknologi og industri som gir overskudd til omfattende sosiale goder og til et liv som er mer enn slaveri, og den forutsatte en samfunnsmessig organisering av alt arbeid - en kollektivisering av jordbruket, av husarbeidet og av all annen småproduksjon.

Mulighetene for å gjennomføre kvinnefrigjøring i denne betydninga fantes ikke i Sovjet etter revolusjonen. Fra før var Russland et relativt tilbakeliggende land, Revolusjonen og intervensjonskrigen hadde svekket det ytterligere, en god del av den borgerlige intelligensien hadde forlatt landet i 1917, arbeiderklassen var blitt alvorlig svekket av krigen. Innføringen av NEP i 1921 var et nødvendig tilbakeskritt som nettopp skulle sørge for en raskere utvikling av basis. Økonomisk vekst ble midlertidig prioritert over en sosialistisk omdanning av samfunnet. Dette fikk også virkning for kvinnenens stilling. Økningen i kvinnenens yrkesdeltakelse var ikke imponerende stor i det første tiåret av Sovjetunionens historie. Fra 1922 til 1928 var det tvertimot en svak nedgang i kvinneandelen blant Sovjets industriarbeidere og funksjonærer, noe bolsjevikene selv oppsummerte som alarmerende i 1924.

22

Utviklingen av det sosiale

velferdsprogrammet som skulle tilrettelegge forholdene for kvinnene ble også sterkt beklippet. Først med femårsplanene, den første startet i 1928, ble kvinnene i stor skala trukket inn i den samfunnsmessige produksjonen. Fra 1928 til 1940 økte kvinneandelen blant industriarbeidere og funksjonærer fra 24 til 39%, og antallet ble bortimot femdoblet. Og først da ble det det alvor fant i utbyggingen av kvinneskolen og skolevesen. Fra 1927 til 1932: 10-folding i antallet skoleplasser for barn under 3 år (til nærmest alle)

På den andre siden ble det i de ti første årene lagt stor vekt på en politisk mobilisering av kvinnene. Og mobilisering til delaktelse i annen samfunnsmessig aktivitet. Innafor kommunistpartiet ble ~~xxxxxxx~~ ~~xxxxxxx~~ det dannet en egen form for organisering som skulle ta seg av netopp dette: å øke partiets innflytelse blant kvinnene, og trekke kvinnene aktivt med i oppbygginga av det nye samfunnet.

Denne organisasjonen - Zhenotdel - drev svært aktivt på mange fronter i 1920-åra i Sovjet. De utga en rekke kvinnetidsskrifter og kvinneblader, de dannet propagandagrupper som dro ut i de mest tilbakeliggende områdene i landet for å lære kvinnene å lese og opplyse dem om innholdet i den nye lovgivninga og i kommunistenes politikk.

De arbeidet aktivt for å trekke kvinnene med i den kooperative bevegelsen og i kampen for å omdanne dagliglivet i og rundt familien. De gikk i spissen for å slåss mot kvinnefiendtlige og bakstreverske ideer innad i partiet og mot partikamerater som forsvarte egne ~~xxx~~ privilegier i sin egen familie. Også i samsvar med Lenin's politikk "Kan bolsj. beholde statsmakta" o.s.

Zhenotdel møtte en god del fiendskap, både i partiet og utafør det. Iblant var det en kamp ~~xxxxxxx~~ på liv og død, det fortelles f.eks. at i Uzbekistan i 1928 ble det rapportert om hele 203 tilfeller av antifeministiske mord, og i 1930 ble det slått alarm på høyeste hold p.g.a. økningen i denne formen for forbrytelser.

Arbeidet ga imidlertid også resultater. Prosentdelen kvinner i partiet økte fra 8,6% i 1924 til 12,8% i 1926, i Komsomol fra 15,7% i 1922 til 21,3% i 1927.

(5219) Medlemmer i sk: 0 1921, 2 1924, 5 1927 7: 40% (til 1956) (Kommunistpartiet)

~~_____~~

I Sovjet idag er situasjonen den at kvinnene faktisk i stor grad er "trukket inn i den samfunnsmessige produksjonen", for å bruke vår programmatisk formulering. Etter den andre verdenskrigen har kvinnene stabilt utgjort omkring 1/2 av arbeidskrafta, hele 56% i 1945, noe under 50% fra 1950-65, og 51% fra 1970. Fra 1960 til 1970 økte den kvinnelige yrkesbefolkningen med over 16 millioner, i prosent er dette 50% økning. Fra 1970 til 1976 ~~xxxxxxx~~ har den kvinnelige delen av arbeidsstakken mkt med ytterligere 8 millioner kvinner, og den utgjør nå mellom 53 og 54 millioner kvinner. Kvinnenes yrkesdeltakelse har nådd det som ~~demografene~~ forskere kaller "det demografiske maksimum", dvs. over 85% av alle kvinner mellom 20 og 55 år.

Dette betyr ikke at alle kvinner i Sovjet jobber full tid, at ingen er hjemme med små barn og at kvinner nødvendigvis er like stabile i arbeidslivet som menn. Jeg har funnet rapporter som viser at i enkelte distrikter er det en stor prosentdel av kvinner som slutter og jobbe fordi de ikke har noe sted å plassere ungene. Jeg har også funnet rapporter som tyder på et sterkt ønske om kortere arbeidstid for kvinner, altså deltid. Men statistikken tyder likevel på at dette er unntakene. Yrkesfrekvensen blant kvinner er like høy i hele den tidsperioden kvinner ~~xxxxxxx~~ føder barn. Tidsnyttingsundersøkelser, som det finnes en rekke av, viser også at den gjennomsnittlige arbeidstida blant kvinnene er så å si den samme som blant menn: mens menn bruker 30% av tida si i arbeidslivet, bruker kvinner gjennomsnittlig 29%. ~~xxxxxxx~~
~~xx~~ Kvinnene i Sovjet er altså i hovedsak stabilt yrkesaktive, hvis det finnes noen kvinneundertrykking i Sovjet, så kan den altså ikke bestå ~~xx~~ i at kvinnene er stengt ute fra den samfunnsmessige

24
i spesiell grad

produksjonen. I hvælken grad kvinnene utgjør en flytende reservearmé i arbeidslivet, har jeg ikke noe materiale til å kunne vurdere. I og for deg er vel ikke det utenkelig, men det virker helt usannsynlig at kvinnekjønnen som helhet skal fungere på denne måten. En helt annen sak er at de i stor grad fungerer som annanrangs - likestilling i arbeidslivet har de på ingen måte oppnådd.

Tvertimot er det slik at arbeidsmarkedet er sterkt kjønnsdelt, og at denne kjønnsdelingen viser en økende tendens. Kvinnene dominerer i lavtlønnsyrker og de er sterkt underrepresentert i høyere stillinger. Kjønnsdelingen er altså både vertikal og horisontal:

Den vertikale kjønnsdelingen ligner sterkt på den vi kjenner fra Vest-Europa. Kvinnene dominerer fullstendig i helse- og utdanningssektoren. I mekanisk industri og metallindustri er det bare en liten prosentdel kvinner, mens tekstilindustri, handel og offentlig tjenesteyting er kvinneyrker. Det finnes også noen trekk som skiller seg fra det vi er vant til. For det første er det spesielt mange kvinner i jordbruket, for det andre i tekniske og vitenskaplige yrker. Denne kjønnsdelingen av arbeidsmarkedet har økt klart de siste tiåra. I 1959 jobbet 33% av kvinnene i yrker der kvinnene utgjorde mer enn 70% av arbeidskrafta, i ~~1955~~ 1970 jobbet 55% av kvinnene i sånne yrker, og 33% i yrker der kvinnene utgjorde mer enn 85%.

Den horisontale kjønnsdelingen er også helt klar: Et eksempel er jordbruket: Totalt utgjør kvinnene godt over halvparten av all arbeidskraft her, og nesten 1/3 av alle kvinner i arbeidslivet er ansatt i jordbruket.. Bare 11% av disse kvinnene jobber med maskiner (25% av jordbruksarbeiderne totalt). Men 85% arbeider utelukkende med sine egne hender. Blant traktorførerne, der kvinnene i sin tid utgjorde en stolt elite, er det idag under

1% som er kvinner. De administrative stillingene i jordbruket er så å si utelukkende forbeholdt menn. Blant formenn ved kollektivbruk og direktører ved statsfarmene er det 1,5% kvinner. Dette er også en klar nedgang sammenlignet med tidligere, i 1943 var det 14% kvinner i disse stillingene.

I industrien er mulighetene for avansement større for kvinner, men tendensen er likevel den samme. Blant ufaglærte arbeidere er det 5 ganger så mange kvinner som menn, blant de faglærte 5 ganger så mange menn som kvinner. Derimot er 40% av ingeniørene kvinner, og det er en økning i antallet kvinnelige direktører i industrien, fra 1% i 1956 til 13% i 1970.

Den sterkeste stillingen har kvinnene innafor de profesjonelle yrkene (de som krever ~~skoleutdanning~~ skole eller universitets-utdanning) Her utgjør kvinnene 52% av all arbeidskraft, spesielt er de overtallige som lærere, ingeniører og fysikere. Men også her synker kvinneandelen når man stiger i hierarkiet.

Selv om kvinnene deltar i arbeidslivet, finnes det altså en klar undertrykking av kvinnene på arbeidsmarkedet: Kvinnene har det hardeste og kjedeligste og dårligst betalte arbeidet. Og de fungerer som en tilleggsarbeidskraft i Marx' betydning av ordet:

Den gjennomsnittlige lønna for arbeiderklassen i Sovjet dekker omtrent 2/3 av det som er nødvendig for å forsørge en gjennomsnitts familie på 3,7 personer. Det er altså ikke mulig å leve på ei lønn, og kapitalistene i Sovjet får arbeid fra mer enn en arbeidskraft for den variable kapitalen som er prisen for en arbeider.

Men undertrykkinga av kvinnene i Sovjet henger åpenbart ikke bare sammen med forholdene på arbeidsmarkedet. Den særegne undertrykkinga som kvinnene utsettes for henger også nøye sammen med hvordan familien i Sovjet fungerer.

Jeg har vist hvordan Lenins politikk ~~ixix~~ etter 1917 var å oppløse familien som en økonomisk enhet. For å utrydde enhver tvil hos dem som tror at dette fortsatt er den sovjetiske familiepolitikken, vil jeg først sitere Krustschow fra den 22. partikongressen i 1961. Han sier der:

"Den som fortsatt påstår at familien vil bli mindre viktig under overgangen til kommunismen, og at den vil forsvinne med tiden, tar fundamentalt feil."

Endringene i den sovjetiske familiepolitikken skriver seg tilbake fra midten av 1930-åra, og var i første omgang begrunnet med nødvendigheten av en befolkningsøkning. Stalins politikk på dette området besto av en kombinasjon av restriksjoner og belønning. Han forbød abort og homofili, og gjorde skillsmisser meget vanskelige å oppnå, og han innførte diverse belønninger for barnefødsår, som den kjente "modersheltnne-medaljen" for kvinner som hadde født ti barn eller mer. Etter Stalins død var det tydeligvis stor debatt rundt familiespørsmål i Sovjet, og det var sterke krefter som ville tilbake til politikken fra 1920- og begynnelsen av 1930-åra. Resultatet ble dels en liberalisering av skillsmissegivningen og av adgangen til abort, dels en styrking av familien ideologisk og økonomisk som fjernet alle rester av familie Lovgivningen fra 1918.

Idag er det helt uomtvistelig at familien tillegges en sentral og varig rolle både i barneoppdragelsen og i husarbeidet. I offentlig propaganda snakkes det om viktigheten av mor-barn-kontakt, om den viktige funksjonen som de daglige måltidene hjemme har, om kvinnenes store oppgave som oppdragere av den nye generasjonen og som hjemmets følelsesmessige midtpunkt. Og det er også helt klart at det sovjetiske kvinneidealet ikke lenger er den stolte traktorførereren som vi kjenner fra Stalins Sovjet. Kvinneidealet idag er den kvinnelige og huslige kvinnen som bruker tid og omtanke på sitt

XXXXXXXXXXXX

27

eget utseende for å gjøre seg tiltrekkende for sin mann og dermed - forhåpentligvis - føde mange barn til staten. Jeg har lest rapporter fra ^{en amerikansk} ~~voksne~~ journalister som hevder at antallet skjøhetssalonger i sovjetiske storbyer langt overstiger det man kan finne i f.eks. USA, og at behandlingen i disse salongene er så rimlig at enhver skal kunne ha råd til den. Samme journalist påsto også at kosemetikkindustrien var subsidiert av samme grunn. Han fortalte også at han uttrykkelig ble bitt om bare å fotografere vakre kvinner da han var på reportasjereise rundt i landet, og at han nærmest ble hindret fra å fotografere en gammel, slitt kone. ~~ixdxxxxrprpogandabekakxxxxxvixgexxxxxdokumentasjonxxxxkvinnexxxxx~~ ~~frigjeringxixSovjet~~ I propaganda som utgis om kvinnenes stilling i Sovjet, blir denne tendensen fullt ut bekreftet. Kvinnenes som avbildes er skjønne og kvinnelige, og de omgir deg like mye med blomster, barn og familielykke som med produksjonsmidler. Og i kapitel om "den nye kvinnen" står det mye om ~~kvinnexxxxxviktige~~ ~~funksjonxxxx~~ viktigheten av å harmonisere kvinnens spesielle personlighet og hennes egenskaper som mor og oppdrager av en ny generasjon med deltakelse i samfunnet. Og som støtte for dette brukes de Lenin - og hans varme følelser for sin egen mor. Ingenting kan erstatte en god mor -----

Så langt propagandaen. Så virkeligheten. Og virkeligheten viser at ~~kvinnene i Sovjet også materielt bindes til familien. ixixkxxxxxgrnd:~~ ~~xxxxfærxxxxpaxnkattaxmrrådaxixxkændaxgrnd~~

Mekaniseringa av husarbeidet er ekstremt lav. En undersøkelse av fabrikkarbeiderskers kår i Leningrad i 1970-åra viser at nesten ingen (0,4%) hadde kjøleskap, at ingen hadde egen vaskemaskin, at 5% hadde symaskin og 11% støvsuger. Bare 10% av kvinnene vasket klærne i fellesvaskerier, de betød at klærne ble sendt bort og at det tok uker å få dem tilbake - hvis man fikk dem tilbake. Selvbetjeningsvaskerier fantes ikke. Den sovjetiske propagandaen framhever at utbredelsen av husholdningsmaskiner har økt i løpet av

1970-åra. De nevnte tallene fra Leningrad sier derfor ikke hele sannheten. Men statistikken forteller fortsatt i klartekst at de lavtlønte kvinnene fortsatt ikke har råd til å skaffe seg husholdningsmaskiner, og at det store flertallet fortsatt vasker klærne sine for hånd hjemme. I tillegg til det tradisjonelle husarbeid består en god del av sovjetiske kvinners husarbeid også i å stå i tusen køer for å skaffe seg nødvendige varer. Og matlagingen er tungvint, halvfabrikert mat er så å si ikke å oppdrive.

Mesteparten av husarbeidet er kvinnenenes eneansvar. Tidsnyttingsundersøkelser viser dette med all ønskelig tydelighet. Kvinner og menn bruker i gjennomsnitt omtrent den samme tida i arbeidslivet, men kvinner bruker 2 1/2 gang så mye tid til husarbeid som mannen. Følgelig har hun bare 2/3 av den fritida som mannen har, og hun har også litt mindre tid til søvn og andre fysiologiske behov. Hvis man sammenligner dette med 1920-åras Sovjet, vil man finne at en mann brukte tida si så å si på nøyaktig samme måte dengang som nå, mens kvinner har fått noe mer fritid enn hun hadde, og hun bruker noe mindre tid på husarbeid. En yrkesaktiv kvinne brukte 40 timer pr. uke på husarbeid i 1923-24, idag bruker hun 32 timer pr. uke.

Hva så med barneomsorgen? Det er en gammel myte at barnehagedekningen i Sovjet er så høy. Statistikken viser at det ikke stemmer. I 1972 var det noe under 1/3 av førskolebarne som hadde plass i barnehage. For barn under 3 år var dekningsprosenten under 10%, institusjoner for spebarn finnes nesten ikke. Omsorgen for de yngste skolebarne ~~er~~ er også mangelfull. Det finnes endel internatskoler, og spesielt under Krustshov ble utbyggingen av internatskoler prioritert. Nå er dette ikke lenger offisiell politikk, og de internatskolene som er oppfattet snarere som "arbeidsleire" både av ungene og foreldrene. ~~De fleste ønsker ikke barna sine plassert på internatskole.~~

80

Dette er en tendens som bekymrer makthaverne i Sovjet, og det drives stadige kampanjer for å få kvinnene i spesielt i de slaviske områdene til å føde flere barn. Kampanjene drives som propaganda, men også i form av økonomisk belønning og straff. Kvinner som føder mer enn to barn belønnes økonomisk, mens menn som ikke gifter seg straffes økonomisk ved en ekstraskatt. ~~Framtidsrettet~~ ~~eksperiment~~ Det nye feminine kvinneidealet er trolig også et ledd i fødselskampanjene, som jeg alt har vært inne på.

Endelig var det som ble innført i Sovjet.
 Også i lovgivningen er familien styrket ~~xxxxxx~~ i Sovjet. Den nye familielovgivningen som stammer fra slutten av 1960-åra, har fjernet alle spor av Lenins lovgivning fra 1918. Forsørgelsesplikten mellom familiemedlemmer er gjort adskillig mer omfattende enn tidligere, og det er ikke lenger snakk om at dette er en overgangsordning. Ektefeller har plikt til å forsørge hverandre dersom den ene blir syk eller invalid, og denne plikten gjelder også dersom ektefellene blir skilt. Menn har plikt til å forsørge kona under svangerskapet og ett år etter fødselen hvis det er behov for det, statens forpliktelser er innskrenket til et minimum også her. Også det økonomiske ansvaret for barna er blitt mer privat enn tidligere, og statlig støtte til ugifte mødre gis bare i unntakstilfeller. På den andre siden har staten vidtrekkende fullmakter til å fjerne ungene fra foreldrenes varetekt og sette dem under statlig formynderskap hvis de mener at foreldrene misbruker sin foreldremyndighet. Men heller ikke dette rækker ved foreldrenes økonomiske forpliktelser. Voksne barn har videre plikt til å forsørge sine egne foreldre hvis de blir nødlidende eller invalide, samme forpliktelse gjelder mellom barnebarn og besteforeldre og mellom søsken. Og forpliktelsen gjelder uansett om det har vært noen sosiale bånd mellom familiemedlemmene eller ei..
 Det sosiale forsikringssystemet som Lenin innførte som et ledd i den

31

økonomiske oppløsninga av familien, er altså utryddet med hud og hår og erstattet av privat forsørgelse i familien.

Summen er, for å si det med en av de forfatterne jeg har lest for å finne stoff til denne innledningen:

"Kvinnene i Sovjet er fanget i en grusom treveis klemme. Staten venter at hun skal bidra til den generelle velferd, dvs. arbeide, sikre sin økonomiske uavhengighet, stadig forbedre sine faglige kvalifikasjoner og holde tritt med mannen. Staten venter også at hun skal produsere barn - så mange som mulig. Og endelig venter staten at hun skal styrke familien, dvs. at hun skal bruke en del av sin tid til å forbedre livet i hjemmet - hvilket igjen krever en god del fysisk og mental energi."

82

Oppsummering:

Eksempelet Sovjet styrker oppsummeringa som ble gjort etter del I i denne innledninga: En analyse som bygger på at grunnlaget for kvinneundertrykkinga under kapitalismen er kvinnes utestengning fra den samfunnsmessige produksjonen og funksjon som reservearbeidskraft, er feilaktig og må forkastes. Ifølge en slik analyse skulle den særegne undertrykkinga av kvinnene i Sovjet nå være så godt som ~~opphevet~~ opphevet. Men en undersøkelse av virkeligheten viser at nettopp den særegne ~~undertrykkinga~~ kvinneundertrykkinga er ekstremt hard i Sovjet. Ikke gjennom en utestenging fra samfunnsmessig produksjon, men ved bindinga til familien og en streng kjønnsmessig arbeidsdeling på arbeidsmarkedet som gjør kvinnene til den delen av arbeidsmarkedet som har det hardeste, det kjedeligste og det dårligst betalte arbeidet. Og at kvinnepolitikken i Sovjet ikke er noen sosialistisk kvinnepolitikk, skulle undersøkelsene av bolsjevikenes og Lenins kvinnepolitikk etter oktober-revolusjonen ha vist. En sosialistisk kvinnepolitikk innebærer sjølsagt at kvinnene skal delta i full skala i samfunnslivet og spesielt i ~~arbeid~~ ^{samfunnsmessig} arbeid. Men den legger også vekt på at kvinnene må frigjøres fra familien, som må oppheves som en økonomisk ~~enhet~~ enhet og som produksjonsenhet, og den legger vekt på å oppheve hele den kjønnsmessige arbeidsdelinga: mellom familie og samfunn, i arbeidslivet og på alle andre områder i samfunnslivet.

Feil i analysen må føre til feil i linjene for kvinnekampen også. Jeg skal ikke gå grundig inn på det her, bare skissere kort hvordan jeg mener feila har ytret seg:

- Familiens rolle i den særegne undertrykkinga av kvinnene er blitt undervurdert. Når spørsmål om familien har vært reist, har det ofte vært i form av snevre "samlivsinlegg" der undertrykking av

kvinner i privatsfæren er blitt redusert til moralske og individuelle spørsmål: menn må gjøre mer husarbeid og kvinnfolk må ta seg sammen og slutte å syte. Det som er viktigst ved familien, at den fungerer som en økonomisk enhet og en produksjonsenhet som hindrer kvinner i å fungere som likeverdige samfunnsmedlemmer, er blitt mye mindre påaktet. Og interessen for familielovgivning, skatteregler, trygdebestemmelser o.a. som opprettholder familien som økonomisk enhet, har ikke vært overveldende stor. Det har tvertimot blitt oppfattet som uviktige og litt eksklusive spørsmål.

- Den kjønnsmessige arbeidsdelinga er blitt undervurdert. Jeg kan huske at jeg sjøl innledet til debatt sammen med Kari Vangsnes i studentersamfunnet i Ås i 1972-73 og polemiserte mot henne da hun hevdet at det var viktig å få kvinner inn i mannsyrker. Jeg hevda at det var helt underordnet, og jeg mener dette har vært mye av holdninga seinere også. Kampen mot kjønnsroller i familie, i arbeidsliv og utdanning, i politikk og annen samfunnsaktivitet er viktig, og jeg mener vi ennå ikke har forstått rekkevidden av det. Vi skal ha likestilling i samfunnet, og det oppnår vi ikke før hele den kjønnsmessige arbeidsdelinga er opphevet. Derfor må vi slåss for å komme inn i mannsyrker, for å komme til topps i politikk og arbeidsliv, for å bytte ut alla Barby-dokkene ~~xxxxxxx~~ i jentedrømmene med mekanisk og elektronisk leketøy, for å få kvinner fram på valglistene og for kjønnskvoltering.

- Kjønnsmotsetningene har vært undervurdert. Det er rett at kvinnekampen ikke er tjent med å gjøre menn til hovedfiende. Og det er rett at bare kapitalen tjener på splittelse og er den som legger opp til splittelse og kjønnskamp. Men når det er sagt, må det også slås fast at det finnes kjønnsmotsetninger: I familien er det ikke tilbakeliggende ideer først og fremst som fører til undertrykking av kvinner, men materielle forhold. En kvinne som er

økonomisk avhengig av en mann, eller som bare bringer til huset en tilleggsinntekt, har faktisk en underordna stilling. Og en mann som har en kvinne til å gjøre husarbeid for seg og passe ungene når han spiller fotball eller er på møte, har faktisk privilegier å forsvare. I arbeidslivet er det også reelle motsigelser, fordi det finnes et konkurranseforhold mellom mannlige og kvinnelige arbeidere som kapitalismen har skapt. Kamp mot kvinneforakt i arbeiderklassen har hatt lett for å bli stemplet som sekterisk og prippent, f.eks i diverse KK-debatter. Men denne kampen er for det første rettferdig, og for det andre en nødvendig del av kvinners kamp for likestilling. Kvinneforakt er like opprørende som rasisme.